

Методичні рекомендації щодо організації безпечного інклюзивного освітнього процесу в закладах освіти у 2023-2024 навчальному році

В 2023/2024 навчальному році, з урахуванням дії правового режиму воєнного стану введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року [№ 64/2022](#) «Про введення воєнного стану в Україні», залишаються пріоритетними питання щодо створення безпечного інклюзивного середовища для всіх учасників освітнього процесу, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами (далі – діти з ООП).

Організація безпечного інклюзивного освітнього процесу має враховувати вимоги законодавства щодо інклюзивного освітнього середовища та відповідні міжнародні рекомендації (стандарти).

Законодавчі акти та міжнародні документи, що є основою для запровадження інклюзивного навчання:

- Загальна декларація ООН про права людини ([1948](#));
- Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю ([2006](#));
- Конвенція ООН про права дитини ([1989](#));
- Конвенція ООН про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти ([1960](#));
- Саламанська декларація про принципи, політику і практичні дії у сфері освіти людей з особливими потребами ([1994](#));
- Конституція України (1996 [№ 254к/96-ВР](#) із змінами);
- Закон України «Про освіту» (2017 [№ 2145-VIII](#) із змінами);
- Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (від 21.03. 1991 [№ 875-XII](#) із змінами);
- Концепція розвитку інклюзивного навчання (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 [№ 912](#));
- Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 [№ 366](#));
- План заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 [№ 372](#));
- інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері освіти соціального захисту та соціальної реабілітації осіб з особливими потребами.

Діти з особливими освітніми потребами є найбільш вразливою категорією серед здобувачів освіти, які в умовах воєнного стану потребують особливої підтримки та уваги. Важливо забезпечити продовження здобуття освіти такими дітьми із створенням всіх необхідних умов з наданням психолого-педагогічного супроводу та корекційно-розвиткових послуг незалежно від місця їх перебування.

Оскільки основним пріоритетом в умовах військових дій залишається безпека всіх учасників освітнього процесу то при організації освітнього процесу в очному або змішаному режимі слід забезпечити безумовне переривання освітнього процесу, що здійснюється в приміщенні закладу освіти, у разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення. Слід організувати переміщення учасників освітнього процесу до споруд цивільного захисту і забезпечити перебування в них до скасування тривоги, за можливості, продовжити освітній процес в укритті, а після відбою тривоги

повернутися до приміщення закладу освіти, організувавши освітній процес з урахуванням необхідного коригування.

Важливим є забезпечення комфортних умов перебування в укритті, у тому числі наявності питної води, речей першої необхідності для дітей, матеріалів, що можуть бути використані для психологічного розвантаження та розвитку дітей.

У листі МОН від 03.08.2023 [№ 1/11479-23](#) «Про методичні рекомендації «Безпечне освітнє середовище: Надання індивідуальної підтримки учням з особливими освітніми потребами під час підготовки до реагування на надзвичайні ситуації» (розроблені ДУ «Український інститут розвитку освіти») зазначено, що план заходів для реалізації безпечного освітнього середовища є цілісною системою. Для того щоб працівники закладу мали належний рівень підготовки до реагування на надзвичайні ситуації та мали змогу надати можливість всім учасникам освітнього процесу знаходитись та функціонувати в безпечному освітньому середовищі треба запланувати низку заходів. Ці заходи включають в себе роботу з вчителями, учнями та батьками.

Педагоги мають бути обізнані, чи, принаймні, ознайомлені, з ознаками ситуацій, котрі можуть стати стресовими для дитини з ООП. Усвідомлення реакцій які ми можемо побачити від дитини з ООП матиме за собою, як наслідок, усвідомлення засобів впливу, які ми можемо заздалегідь запланувати та приготувати для ефективного втручання під час реагування на надзвичайну ситуацію. Існує перелік ситуацій, які можливо передбачити, запобігти та не допустити до їх втілення в життя, але він не вичерпний. Значна частина психологічних наслідків може бути для дитини з ООП глибшою ніж для всіх інших дітей в класі/групі, саме через емоційну чутливість та подразливість.

Задачею педагога в реагуванні на надзвичайну ситуацію буде попередити психологічну травму, відслідкувати та не допустити її розвиток або вплив на дитину на значних для розвитку особистості та соціалізації рівнях.

Отже, в момент реагування, при підготовці до нього та одразу після, кожен вчитель має бути готовим надати психоемоційну підтримку дитині з ООП самотійно, так само як і всьому класу чи групі дітей. Вчитель має підвищити свою компетенцію стосовно засобів профілактики проявів небажаної поведінки кожної дитини під час ситуацій, які вимагають негайного реагування.

Також, є важливим рефлексія та уміння обробки та інтеграції власного досвіду для педагогічного колективу закладу освіти. Педагогічним працівникам важливо вміти опановувати себе, контролювати свою поведінку та зовнішні реакції під час реагування на надзвичайні ситуації.

Побудова психологічно безпечного освітнього середовища передбачає обов'язковий супровід керівника закладу освіти як лідера колективу, особливо в умовах надзвичайних ситуацій. Визначення зрозумілого порядку дій у разі настання надзвичайної ситуації, готовність педагогічних працівників реагувати відповідно до цього порядку, а також підтримка керівника закладу освіти під час повернення до звичного життя після завершення надзвичайної ситуації, є важливим фактором психологічної безпеки та комфорту педагогічних працівників та здобувачів освіти.

Важливо щоб адміністрація школи та педагогічний колектив підтримували зв'язок з батьками, та, якщо можливо, організувати зустрічі під час яких ознайомити батьків з комплексом заходів, які заплановано закладом освіти для реагування на надзвичайні ситуації. Важливо надавати емоційну підтримку сім'ям дітей з ООП, та орієнтовні знання про те, як справлятися з власними реакціями та емоційним реагуванням їх дитини, особливо під час дистанційного навчання.

В роботі по підготовці дітей з ООП до реагування на надзвичайні ситуації є загальні рекомендації та індивідуальні, які треба підбирати саме для конкретної дитини з урахуванням її потреб та можливостей.

Тренування є одним з найважливіших способів підготовки до реагування на надзвичайні ситуації, як в контексті фізичної безпеки, так і психологічної.

Важливо допомогти дітям усвідомити процес тренування та допомогти встановити причинно-наслідкові зв'язки процесу тренування. Чому це відбувається? Чому важливо готуватись? Як важливо себе поводити? Чому варто не боятись, а робити те, чого вже навчився під час тренувань? Таким чином страхи та занепокоєння учня будуть не первинним досвідом в непередбачуваній ситуації, дитина зможе розподілити свою увагу на важливі елементи (алгоритми) власних дій під час реагування на ситуацію.

Під час тренувань важливе значення має адаптація програмових вимог безпеки до віку та індивідуальних потреб та можливостей учнів. Для дітей з ООП в процесі набуття навичок безпечної поведінки та реагування на надзвичайні ситуації педагогам потрібно використовувати більше таких матеріалів, які можна побачити, відчувати, почути (візуальні та рельєфні значки, звукові підказки тощо), корисним буде використовувати більше повторень, та варто враховувати індивідуальний темп тренувань.

Доцільно провести серію занять з соціально-емоційного навчання, які підготують дитину до швидкої зміни обставин навколо неї та реагування на сам факт незапланованих змін, який є досить емоційно вразливим для значної частини дітей з ООП. Діяльність має поєднувати в собі вербальні та невербальні методи та засоби.

Важливо пам'ятати, що для дітей з ООП може бути стертою межа між тренуванням та реальною ситуацією, що актуалізує пояснення від педагога з врахуванням причинно-наслідкових зв'язків. Важливо, щоб у дитини було тверде переконання, що вона не сама на жодному з етапів, як в звичайному житті, так і під час надзвичайної ситуації, що поруч є надійний дорослий, який підкаже та допоможе. Не завжди потрібна допомога чи підтримка на кожному кроці, але дитина має знати що вона безперечно їх отримає, якщо їй це буде необхідно. Таким чином рівень тривоги може суттєво знизитись, а рівень саморегуляції підвищиться, що відобразиться на поведінці дитини.

Вказані вище особливості сприймання та реагування є типовими для всіх категорій дітей з ООП, та залишаються специфічні особливості, на які варто звернути увагу дорослим.

У методичних рекомендаціях наведені деякі специфічні особливості дітей з ООП щодо сприймання та реагування, відповідно до категорій освітніх труднощів:

- розлади аутистичного спектру;
- інтелектуальні порушення;
- труднощі в навчанні;
- сенсорні порушення;
- емоційні/поведінкові розлади.

В суспільстві часто недооцінюють вплив травматичних подій на дітей з особливими освітніми потребами та приписують інвалідності та онтогенезу незвичні поведінкові/емоційні прояви та явища, а це не завжди так. Важливо усвідомлювати вплив події на дитину. В контексті військової агресії важливо розуміти, що дітям потрібно більше тренувань, часу, підтримки, настанов. Під час спілкування з дітьми важливо звернути увагу на властиві їм прояви тривожності та занепокоєння, які будуть виражатись в міміці, жестах, зміні мовлення, інтонацій, нервозності. Дитина може прагнути та намагатись досягти ізоляції, відмовляється брати участь в спільних з іншими дітьми видах діяльності, тощо.

Треба пам'ятати, що діти з особливими освітніми потребами більш чутливі до невербальних повідомлень від дорослих та оточуючих людей, особливо інтонацій та виразу обличчя. Тож педагогічні працівники мають пильно слідкувати за власною реакцією, щоб ефективно заспокоїти дітей та

надавати їм ефективний приклад для наслідування.

Отже, постійні тренування з дітьми з ООП, рутинні повторення та програвання можливих нестандартних ситуацій, можуть допомогти педагогам, дітям з ООП, їх батькам бути якомога краще готовими до нестандартних подій.

Організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, в яких навчаються діти з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до законів України [«Про освіту»](#), [«Про дошкільну освіту»](#), [«Про охорону дитинства»](#), [Положення про ЗДО](#), [Санітарного регламенту ЗДО](#).

Відповідно листа МОН від 21.08.2023 [№ 1/12490-23](#) опубліковані [методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у 2023/2024 н. р. у закладах дошкільної освіти](#).

У документі зазначено, що пріоритетними напрямками діяльності дитячих садків у 2023/2024 навчальному році є:

- організація та підтримка безпечного освітнього простору;
- організації освітнього процесу в різних форматах і подолання освітніх втрат;
- педагогічна взаємодія з дітьми, зокрема з дітьми з особливими освітніми потребами;
- партнерство у співпраці з батьками або законними представниками дітей;
- організаційно-методична підтримка керівників і педагогів ЗДО;
- організація атестації педагогічних працівників;
- організація харчування в ЗДО.

У період воєнного стану питання безпеки в освітньому просторі має найважливіше значення. У Міністерстві освіти і науки України наголошують на необхідності організації укриттів у садочках і проведенні інформаційно-роз'яснювальної роботи з дотримання

алгоритмів у разі надзвичайних ситуацій. Зазначено, що ЗДО можуть розглядати альтернативні форми навчання:

- дистанційну освіту;
- короткотривале перебування в групах;
- сімейне виховання;
- педагогічний патронаж тощо.

У МОН наголошують на необхідності створення умов організації освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, у документі приділили увагу:

- продовженню здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами;
- створенню безпечного навчального середовища для таких дітей і наданню якісних психолого-педагогічних послуг;
- змінам до нормативно-правових актів для забезпечення освіти осіб з ООП в умовах воєнного стану;
- важливості й ролі асистентів вихователів у забезпеченні ефективного інклюзивного навчання;
- важливості дотримання прав батьків на вибір закладу та форми освіти для дітей з ООП.

Постановою КМУ від 10.04.2019 [№ 530](#) {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ [№ 769 від 28.07.2021](#), [№ 483 від 26.04.2022](#)} затверджено «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» (далі – Порядок) в якому визначено, що здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно [Базового компонента дошкільної освіти \(Державного стандарту дошкільної освіти\) нова редакція](#), за допомогою найбільш прийнятних для таких дітей методів і способів.

Освітній процес у закладі дошкільної освіти організовується з урахуванням рівнів підтримки, визначених згідно з [додатком 2 до Порядку](#), та на основі висновку. Рівні підтримки залежать від ступеня прояву індивідуальних труднощів/потреб дитини з ООП.

МОН та Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за підтримки Представництва ЮНІСЕФ в Україні розроблені [Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку](#), у яких висвітлюється алгоритм визначення категорій освітніх труднощів у дітей з ООП раннього й дошкільного віку та порядок забезпечення їх підтримки в закладі дошкільної освіти:

- оцінка розвитку дитини раннього віку (від народження до двох років);
- маркери для визначення освітніх труднощів (рівнів) у дітей раннього віку (2-3 років) та дошкільного віку (3-6 років);
- показники нервово-психічного розвитку дітей до 3-го року життя;
- опитувальник для визначення I рівня підтримки здобувача дошкільної освіти;
- діагностичний мінімум для визначення рівнів підтримки у дітей раннього віку (2-3 років) та дошкільного віку (3-6 років);
- картки досягнень дошкільників та інші матеріали, які стануть у нагоді не лише педагогічним працівникам, але й батькам.

Керівник закладу дошкільної освіти на підставі заяви батьків (одного з батьків) або інших законних представників (одного законного представника) дитини з особливими освітніми потребами та висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (далі – висновок) приймає рішення про утворення інклюзивної групи та організовує інклюзивне навчання відповідно до рівня

підтримки, рекомендованого інклюзивно-ресурсним центром. Інклюзивна група утворюється в обов'язковому порядку за наявності однієї такої заяви.

З метою створення оптимальних умов для навчання дітей з ООП в інклюзивних групах у закладі створюється команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка керується власним положенням про команду супроводу, розробленим на підставі Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, затвердженого наказом МОН від 08.06.2018 [№609](#).

Для дітей, у яких виникають труднощі під час навчання та які потребують постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі, за рішенням закладу освіти може надаватися підтримка першого рівня. Дітям, яким надається підтримка першого рівня, не організовується інклюзивне навчання та відповідно не створюється інклюзивна група.

Команда психолого-педагогічного супроводу проводить оцінку та визначає потребу у наданні підтримки першого рівня або рекомендує звернутися для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини до інклюзивно-ресурсного центру.

Для забезпечення індивідуалізації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами, які мають висновок, відповідно до рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру, індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності) або для дітей, які за рішенням закладу освіти отримують підтримку першого рівня, складається індивідуальна програма розвитку за формою згідно з [додатком 1 до Порядку](#).

Індивідуальна програма розвитку (далі – ІПР) складається на навчальний рік (у разі потреби за рішенням команди психолого-педагогічного супроводу – на літній період), підписується всіма членами команди психолого-педагогічного супроводу, одним з батьків або іншим законним представником дитини, затверджується керівником закладу дошкільної освіти, переглядається тричі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування та зберігається в закладі дошкільної освіти не менше ніж три роки, а також обліковується у системі автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів.

Батьки або інші законні представники дитини можуть отримати копію індивідуальної програми розвитку за вимогою у закладів освіти та/або у системі автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів.

У разі утворення інклюзивної групи вводиться посада асистента вихователя, який забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу, бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку, адаптує навчальні матеріали з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

За рекомендаціями інклюзивно-ресурсного центру (далі – ІРЦ) та письмовою заявою одного з батьків або іншого законного представника дитини заклад дошкільної

освіти забезпечує доступ до освітнього процесу асистента дитини з особливими освітніми потребами. Допуск асистента дитини до закладу дошкільної освіти здійснюється відповідно до наказу МОН від 17.11.2021 [№ 1236](#) «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього».

Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (допомоги) дітям з особливими освітніми потребами здійснюється:

- відповідно до індивідуальної програми розвитку з урахуванням рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру;
- у вигляді занять згідно з ІПР в індивідуальній або груповій формі;
- фахівцями (із числа працівників закладу освіти та у разі потреби – додатково залученими фахівцями), оплата праці яких здійснюється відповідно до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою КМУ від 14.02.2017 [№88](#) із змінами;
- від двох до восьми психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять на тиждень відповідно до рекомендованого рівня підтримки, зазначеного у висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини;
- індивідуальній та груповій формі з наповнюваністю двоє – шестеро дітей з урахуванням однорідності порушень та індивідуальних особливостей.

Тривалість психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять визначається відповідно до віку дітей та виду діяльності за освітніми напрямками.

Години, передбачені для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (допомоги), не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження на дитину з ООП у закладі дошкільної освіти.

В умовах воєнного стану, питання організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти регулюються згідно постанови КМУ від 26.04.2022 [№ 483](#) щодо внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти.

У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду):

- під час організації інклюзивного навчання висновки інклюзивно-ресурсних центрів, видані до 1 січня 2022 р., є дійсними до закінчення строку їх дії або до видачі інклюзивно-ресурсним центром в установленому порядку нового висновку {Пункт 2 доповнено новим абзацом згідно з Постановою КМ [№ 483 від 26.04.2022](#)};
- для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) внаслідок збройної агресії Російської Федерації) до закладу освіти подаються копії документа, що посвідчує особу (в разі наявності) та висновку {Пункт 2 доповнено новим абзацом згідно з Постановою КМ [№ 483 від 26.04.2022](#)};
- гранична кількість дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах, визначена цим Порядком, не застосовується. Заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання дитини з особливими освітніми потребами та створенні

інклюзивної групи {Пункт 5 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ [№ 483 від 26.04.2022](#)};

- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) надаються дітям з особливими освітніми потребами (за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу) можуть проводитися фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, педагогічними працівниками закладу освіти, зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) та/або місце роботи внаслідок збройної агресії Російської Федерації {Пункт 7 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ [№ 483 від 26.04.2022](#)}.

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти, в яких навчаються учні з особливими освітніми потребами організовується відповідно до законів України [«Про освіту»](#), [«Про повну загальну середню](#)

[освіту»](#), інших актів законодавства.

Згідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28. 07. 2023 [№ 782](#) «Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні» в закладах загальної середньої освіти 2023/2024 навчальний рік триватиме з 1 вересня 2023 року до 28 червня 2024 року.

Відповідно листа МОН від 16.08.2023 [№1/12186-23](#) освітній процес у закладах загальної середньої освіти, згідно рішень обласної адміністрацій та засновників закладів освіти, може бути організовано за очною, дистанційною формами навчання або їх поєднанням (за змішаним режимом) залежно від можливостей фонду захисних споруд у цих закладах.

Структура і тривалість навчального тижня, навчального дня, занять, відпочинку між ними, форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною радою закладу освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою, відповідно до обсягу навчального навантаження, встановленого навчальним планом, та з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, особливостей регіону тощо.

Постановою КМУ від 15.09 2021 [№ 957](#) {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ [№ 483 від 26.04.2022](#), [№ 979 від 30.08.2022](#)} затверджено «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» в якому визначено, що інклюзивне навчання учнів, у тому числі згідно з індивідуальним навчальним планом, здійснюється відповідно до державних стандартів [початкової освіти](#), [базової середньої освіти](#) на основі якого розробляються [освітні програми](#) закладу освіти з урахуванням їх особливих освітніх потреб та особистісно орієнтованого спрямування освітнього процесу, адаптації та/або модифікації окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів).

[Корекційні програми](#) для спеціальних шкіл можуть застосовуватись як методичний матеріал визначення змісту навчання та класифікацій оцінювання, а також як ресурс для проведення (надання) психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять (послуг) відповідно до рівня підтримки та індивідуальної програми розвитку.

Головним в організації інклюзивного навчання є запровадження п'яти рівнів підтримки в освітньому процесі для учнів з особливими освітніми потребами ([додаток 1 до Порядку](#)).

Рівні підтримки – обсяг тимчасової або постійної підтримки учнів в освітньому процесі відповідно до їхніх особливих освітніх потреб, що надається в закладі освіти.

Перший рівень підтримки надається учням з особливими освітніми потребами, які мають поодинокі, незначні труднощі I ступеня прояву. Рішення закладу освіти приймається на підставі письмової заяви батьків (у довільній формі), протоколу оцінки потреби учня в наданні підтримки у закладі освіти ([додаток 2 до Порядку](#)) або висновку ІРЦ. Підтримка реалізується силами та ресурсами закладу освіти (надається консультативна допомога корекційного педагога, вчителя-логопеда, практичного психолога), але якщо зусиль школи недостатньо, батькам буде рекомендовано звернутися до ІРЦ. Для учнів цієї категорії інклюзивний клас не створюється, а під час розподілу школярів між класами кількість таких осіб не враховується. Надання підтримки першого рівня припиняється за рішенням команди та/або письмовою заявою одного з батьків.

Підтримка другого-п'ятого рівнів надається учням, які мають бар'єри в різних сферах розвитку, що перешкоджають успішному функціонуванню (навчання/взаємодії/ігровій діяльності/мобільності). У цьому випадку керівник закладу освіти формує інклюзивний клас на підставі заяви одного з батьків учня та висновку ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку школяра. Механізм реалізації підтримки передбачає:

пристосування освітнього середовища (складання індивідуальної програми розвитку та навчального плану, адаптацію підручників та матеріалів, дизайну приміщень тощо); наявність допоміжних засобів для навчання, додаткової підтримки (соціальних послуг супроводу); консультації учасників освітнього процесу з фахівцями ІРЦ і педагогічними працівниками закладів спеціальної освіти; адаптація процедури оцінювання з урахуванням особливих освітніх потреб учня (за часом і змістом), зміна методів тестування.

Кожний рівень підтримки має певні особливості, які потрібно врахувати під час організації інклюзивного навчання.

Другий рівень підтримки надається учням, які мають труднощі легкого (II) ступеня прояву. Для школярів цієї категорії передбачені: асистент учителя (за потреби), адаптація навчальних програм, до двох корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних занять на тиждень. У класі може бути троє таких учнів.

Третій рівень підтримки надається учням, які мають труднощі помірного (III) ступеня прояву. Для школярів цієї категорії передбачені: асистент учителя та асистент учня (за потреби), адаптація навчальних програм та адаптований розклад занять, альтернативна комунікація, до чотирьох корекційно-розвиткових і психолого-педагогічних занять на тиждень. В одному класі має бути не більше двох таких учнів.

Четвертий рівень підтримки надається учням, які мають труднощі важкого (IV) ступеня прояву. Для школярів цієї категорії передбачені: асистент учителя та асистент

учня, адаптація або модифікація змісту навчання, адаптований та/або модифікований розклад занять, використання спеціальних технологій та прийомів під час навчання, до шести корекційно-розвиткових і психолого-педагогічних занять на тиждень. У класі має бути лише один такий учень.

П'ятий рівень підтримки надається учням, які мають труднощі найтяжчого (IV) ступеня. Для школярів цієї категорії передбачені: асистент учителя та асистент учня, адаптація або модифікація змісту навчання, модифікований розклад занять, зміна результатів навчання, використання альтернативних методів навчання, до восьми корекційно-розвиткових і психолого-педагогічних занять на тиждень. У класі має бути лише один такий учень.

Висновки ІРЦ, які видані до 01.01.2022, є чинними до закінчення строку їхньої дії (або до видачі нового). Якщо у висновку немає інформації про рівень підтримки учня, він визначається командою психолого-педагогічного супроводу за участю представника ІРЦ, який видав цей висновок. При цьому необхідно врахувати складність порушень.

Згідно з наказом [МОН від 16.04.2018 № 367](#) зарахування учнів з особливими освітніми потребами до закладу освіти здійснюється відповідно до наказу керівника, що видається на підставі:

- заяви про зарахування до закладу освіти, поданої особисто одним із батьків учня (необхідно надати документ, що посвідчує особу);
- копії свідоцтва про народження дитини (під час подання надається оригінал);
- оригіналу або копії медичної довідки за формою первинної облікової документації [№ 086-1/о](#);
- оригіналу або копії висновку про психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини чи витягу з протоколу засідання психолого-медико-педагогічної консультації (за бажанням батьків дитини);
- оригіналу або копії відповідного документа про освіту (за наявності).

Для здобуття початкової та базової середньої освіти учні з ООП, які проживають на території обслуговування школи, мають право на першочергове зарахування до цього закладу освіти.

Безпосередня організація інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти здійснюється командою психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами закладу освіти (далі - команда супроводу). Основні принципи, завдання та функції, а також порядок організації діяльності команди супроводу визначені у Примірному положенні про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, затвердженому наказом МОН від 08.06.2018 [№609](#) (далі – Примірне положення про команду супроводу).

Для учнів, які потребують підтримки в освітньому процесі, керівник закладу освіти формує команду супроводу та забезпечує її роботу в закладі освіти. До складу команди залучаються фахівці інклюзивно-ресурсного центру, які брали участь у проведенні комплексної оцінки.

Команда психолого-педагогічного супроводу протягом двох тижнів із початку навчання складає індивідуальну програму розвитку учня за формою [\(додаток 3 до Порядку\)](#).

Слід урахувати, що програма підписується всіма членами команди та одним із батьків учня, а потім затверджується керівником закладу освіти. Також вона обов'язково переглядається принаймні двічі на рік, враховується всіма педагогічними працівниками під час освітнього процесу, та зберігається в особовій справі учня три роки.

На вимогу батьків та в разі відрахування чи переведення учня до іншого закладу освіти, батькам видається копія індивідуальної програми розвитку.

Для учнів з особливими освітніми потребами може складатися індивідуальний навчальний план, форму якого визначає заклад освіти. План складає команда за участю вчителів і батьків учня, схвалює педагогічна рада та затверджує керівник закладу освіти. Він має бути підписаним одним із батьків учня та повинен містити:

- інформацію про назву закладу освіти;
- ПІБ учня;
- клас, у якому він навчається;
- цілі виконання та строк дії індивідуального навчального плану;
- загальний обсяг навчального навантаження та кількість годин на тиждень для вивчення навчального предмета (інтегрованого курсу);
- інформацію про адаптацію чи модифікацію змісту освітніх компонентів освітньої програми, послідовність, форму і темп їх засвоєння;
- очікувані результати навчання.

Оцінювання результатів навчання учнів з ООП у закладах освіти здійснюється за системою та загальними [критеріями оцінювання](#), затвердженими МОН, та з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності). Система оцінювання навчальних досягнень учнів з ООП має бути стимулюючою так як діяльність дитини оцінюється не лише з позиції набутих знань, а насамперед – з позиції прогресивного розвитку. Рекомендуємо розробити критерії оцінювання для учнів з ООП, які навчаються за модифікованими освітніми програмами відповідно до їх результатів навчання та схвалити рішенням педагогічної ради закладу освіти.

Провідну роль в організації інклюзивного освітнього процесу під час уроку відіграє вчитель, *серед професійних компетентностей якого визначено інклюзивну компетентність, а саме – вміння формувати інклюзивне середовище, працювати з багатоманітним контингентом учнів, надаючи підтримку дітям, які цього потребують.*

Для роботи в інклюзивному класі в штат школи вводиться асистент вчителя. Відповідно листів МОН від 25.09.2012 [№1/9-675](#) та від 29.09.2022 [№1/11471-22](#) визначені посадові обов'язки асистента вчителя, який забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для учнів у співпраці з учителем інклюзивного класу. При організації інклюзивного навчання необхідно враховувати, що асистент вчителя не є персональним педагогом для одного чи декількох учнів, він надає допомогу вчителю в організації освітнього процесу в класі.

Асистент вчителя є учасником шкільної команди психолого-педагогічного супроводу та виконує функції відповідно до [Примірного положення про команду супроводу](#).

З урахуванням дії правового режиму воєнного стану навчання учнів в інклюзивному класі може бути організовано за очною, дистанційною формами або їх поєднанням (за змішаним режимом), що мають бути відображені в посадовій інструкції асистента вчителя та затверджені керівником закладу відповідно до вимог законодавства.

Асистент вчителя зобов'язаний:

- дотримуватися принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства у відносинах з учнями та їхніми батьками;
- виконувати обов'язки, визначені установчими документами закладу освіти, трудовим договором та/або їхніми посадовими обов'язками;
- забезпечувати єдність навчання, виховання та розвитку учнів;
- дотримуватися у своїй педагогічній діяльності інших принципів освітньої діяльності, визначених статтею 6 Закону України «Про освіту»;
- використовувати державну мову в освітньому процесі відповідно до вимог законодавства;
- володіти навичками з надання домедичної допомоги дітям;
- постійно підвищувати свою педагогічну майстерність;
- дотримуватися принципу конфіденційності стосовно стану здоров'я та іншої особистої інформації про учасників освітнього процесу;
- повідомляти про факти булінгу (цькування), свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів щодо його припинення;
- забезпечувати особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для учня з особливими освітніми потребами;
- допомагати у навчанні не лише дитині з особливими освітніми потребами, а усім іншим учням класу;
- брати участь у розбудові інклюзивного освітнього середовища разом з іншими педагогічними працівниками закладу освіти;
- забезпечувати партнерство з вчителем та іншими учасниками освітнього процесу з метою виконання освітньої програми для досягнення усіма учнями класу результатів навчання, формування відповідних компетентностей, їхнього особистісного та соціального розвитку.

В умовах використання технологій дистанційного навчання асистент вчителя:

- організовує спільно з учителем/ями освітній процес з використанням технологій дистанційного навчання;
- забезпечує комунікацію закладу освіти та батьків (інших законних представників дитини) з метою організації навчання учнів з особливими освітніми потребами;
- координує дистанційне навчання з батьками (іншими законними представниками) дитини, у тому числі завчасно попереджає про зміни розкладу, необхідні навчально-дидактичні матеріали тощо;
- здійснює підготовку матеріалів для дистанційного навчання для учнів з особливими освітніми потребами, у тому числі консультує батьків щодо їх використання;
- забезпечує підготовку індивідуальних завдань та адаптацію їх до використання в умовах дистанційного навчання;
- забезпечує індивідуалізацію технологій дистанційного навчання з урахуванням особливих освітніх потреб, у тому числі обирає відповідні інструменти, консультує батьків щодо технічних особливостей їх використання з учнями з особливими освітніми потребами;
- асистує вчителю під час проведення дистанційних занять, до прикладу: допомагає вчителю під час поділу учнів на пари і групи в ZOOM-конференціях, може приєднуватись до будь-якої пари/групи в будь-який момент, допомагати та виправляти помилки, слідкувати за підняттям рук учнів;
- надає учню та його батькам (іншим законним представникам) рекомендації щодо дотримання норм при користуванні комп'ютерною технікою.

З метою впровадження і забезпечення повної та ефективної участі дітей в освітньому процесі, особливої уваги потребує питання супроводу дитини з особливими освітніми потребами під час інклюзивного навчання – соціальна послуга «асистент дитини». В освітньому процесі соціальні потреби учнів з особливими освітніми

потребами забезпечуються асистентом учня – соціальним робітником, одним із батьків учня або уповноваженою ними особою. Умови допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимоги до нього, затверджені наказом МОН від 17.11.2021 № 1236, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 21 січня 2022 р. за № 73/37409.

На основі індивідуальної програми розвитку керівник закладу освіти складає та затверджує розклад проведення психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять. Його необхідно узгодити з розкладом навчальних занять класу, також він має відповідати педагогічним та санітарним вимогам, враховувати індивідуальні особливості учнів.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться:

- працівниками закладу освіти та/або додатково залученими фахівцями на основі цивільно-правових договорів, укладених із закладом освіти або відповідним органом управління освіти (умови оплати та перелік фахівців визначені Постановою КМУ від 14.02.2017 №88 із змінами);

- в індивідуальній чи груповій формі (від двох до восьми осіб);

- у ресурсній кімнаті, медіатеці закладу освіти винятково у супроводі педагогічних працівників, асистента учня або залученого фахівця.

Тривалість індивідуальних занять становить від 20 до 25 хвилин, групових – від 35 до 40 хвилин.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття не враховуються під час визначення гранично допустимого навантаження учнів.

В умовах воєнного стану до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти внесені зміни згідно постанови КМУ від 26.04.2022 № 483 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 і від 15 вересня 2021 р. № 957».

Діяльність школи на період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) доповнено розділами:

- можливе застосування дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти {Пункт 1 доповнено новим абзацом згідно з Постановою КМ № 483 від 26.04.2022};

- для організації інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами (зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) внаслідок збройної агресії Російської Федерації) до закладу освіти подаються копії документа, що посвідчує особу (в разі наявності) та висновку {Пункт 5 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ № 483 від 26.04.2022};

- гранична кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах, визначена цим Порядком, не застосовується. Заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання учня з особливими освітніми потребами та створенні інклюзивного класу {Пункт 6 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ № 483 від 26.04.2022};

- засідання команди можуть проходити в режимі онлайн та/або у змішаному очно-дистанційному форматі {Пункт 7 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 483 від 26.04.2022};

- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття для учнів з особливими освітніми потребами (за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу) можуть проводитися фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) та/або місце роботи внаслідок збройної

агресії Російської Федерації {Пункт 13 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ [№ 483 від 26.04.2022](#)};

- кількість учнів в інклюзивній міжкласній групі повинна становити не більше дванадцяти. На період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) можуть формуватися тимчасові інклюзивні міжкласні групи {Абзац другого пункту 20 в редакції Постанови КМУ [№ 483 від 26.04.2022](#)}.

Освітній процес у спеціальних закладах загальної середньої освіти, в яких створені інклюзивні класи організовується відповідно до постанови КМУ від 06.03.2019 [№ 221](#) «Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр» {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ [№ 586 від 01.06.2020](#), [№ 853 від 02.09.2020](#), [№ 843 від 04.08.2021](#), [№ 1132 від 03.11.2021](#), [№ 979 від 30.08.2022](#)} (далі – Положення).

В умовах воєнного стану до Положення внесені зміни згідно постанови КМУ від 30.08.2022 [№ 979](#) «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти».

Діяльність спеціальної школи на період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) доповнено розділами:

- спеціальні школи незалежно від напрямку (профілю) їх діяльності можуть зараховувати дітей з особливими освітніми потребами незалежно від категорії (типу) їх особливих освітніх потреб (труднощів) та дітей, які не мають особливих освітніх потреб, і додатково створювати для них класи, зокрема змішані та інклюзивні;

- організація освітнього процесу в інклюзивних класах здійснюється згідно з [Порядком організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15.9.2021 [№ 957](#) (Офіційний вісник України, 2021 р., [№ 76](#), ст. 4774). Для досягнення учнями, які не мають особливих освітніх потреб, що навчаються в інклюзивних класах, результатів навчання, визначених державними стандартами, директор закладу затверджує річний навчальний план без корекційно-розвиткового складника;

- учні змішаних та інклюзивних класів посиляються до пансіону спеціальної школи відповідно до [Порядку проживання та утримання учнів у пансіонах закладів освіти](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 [№ 1131](#) (Офіційний вісник України, 2021 р., [№ 88](#), ст. 5655);

- протягом одного року з дня припинення або скасування воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) зазначені класи (крім інклюзивних) припиняють свою діяльність з подальшим забезпеченням продовження здобуття освіти учнями з особливими освітніми потребами з урахуванням положень пунктів 5 і 6 цього Положення у цьому ж закладі освіти або переводяться до іншого закладу освіти;

- змішані та інклюзивні класи утворюються в межах існуючої штатної чисельності педагогічних працівників спеціальної школи шляхом внутрішнього перерозподілу педагогічного навантаження та в межах наявного фонду оплати праці;

- гранична наповнюваність класів, визначена пунктами 10 і 11 цього Положення, може бути збільшена відповідно до рішення директора спеціальної школи з урахуванням санітарних норм розміщення в класі дітей;

- спеціальні школи можуть забезпечувати надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та реабілітаційних послуг (допомоги) змінному контингенту з особливими освітніми потребами - особам до 18 років, які не здобувають освіти в спеціальній школі, але можуть отримувати у ній психолого-педагогічні,

корекційно-розвиткові та реабілітаційні послуги (допомогу), в межах штатної чисельності педагогічних працівників спеціальної школи;

- для надання послуг (допомоги) змінному контингенту з особливими освітніми потребами до спеціальної школи можуть надаватися копії документів, що посвідчують особу дитини, висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи або пред'являтися електронні відображення документів з використанням мобільного додатка Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія);

- облік змінного контингенту з особливими освітніми потребами ведеться директором спеціальної школи (або уповноваженою ним особою) через систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів або іншими доступними засобами.

Освітній процес у навчально-реабілітаційних центрах, в яких створені інклюзивні класи організовується відповідно до постанови КМУ від 06.03.2019 [№ 221](#) «Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр» {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ [№ 586](#) від 01.06.2020, [№853](#) від 02.09.2020, [№ 843](#) від 04.08.2021, [№ 1132](#) від 03.11.2021, [№ 979](#) від 30.08.2022} (далі – Положення).

В умовах воєнного стану до Положення внесені зміни згідно постанови КМУ від 30.08.2022 [№ 979](#) «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти».

Діяльність центрів на період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) доповнено розділами:

- незалежно від напрямку (профілю) їх діяльності можуть зараховувати дітей з особливими освітніми потребами незалежно від категорії (типу) їх особливих освітніх потреб (труднощів) та дітей, які не мають особливих освітніх потреб, і додатково створювати для них класи, зокрема змішані та інклюзивні;

- організація освітнього процесу в інклюзивних класах здійснюється згідно з [Порядком організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 76, ст. 4774). Для досягнення учнями, які не мають особливих освітніх потреб, що навчаються в інклюзивних класах, результатів навчання, визначених державними стандартами, директор закладу затверджує річний навчальний план без корекційно-розвиткового складника;

- учні змішаних та інклюзивних класів посиляються до пансіону центру відповідно до [Порядку проживання та утримання учнів у пансіонах закладів освіти](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1131 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 88, ст. 5655);

- протягом одного року з дня припинення або скасування воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) зазначені класи (крім інклюзивних) припиняють свою діяльність з подальшим забезпеченням продовження здобуття освіти учнів з особливими освітніми потребами з урахуванням пунктів 7 і 8 цього Положення у цьому ж закладі освіти або переводяться до іншого закладу освіти;

- змішані та інклюзивні класи утворюються в межах існуючої штатної чисельності педагогічних працівників центру шляхом внутрішнього перерозподілу педагогічного навантаження та в межах наявного фонду оплати праці;

- гранична наповнюваність класів центру може бути збільшена відповідно до рішення директора центру з урахуванням санітарних норм розміщення в класі дітей;

- для надання послуг (допомоги) змінному контингенту до центру можуть надаватися копії документів, що посвідчують особу дитини, висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи або пред'являтися електронні відображення документів з використанням мобільного додатка Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія).

Цехмистро О.І., методист ресурсного центру

*підтримки інклюзивної освіти
Полтавської академії неперервної
освіти ім. М.В. Остроградського*